

Організація профорієнтації в загальноосвітніх школах Польщі на сучасному етапі

Стаття присвячена проблематиці змін, які відбуваються в організації процесу профорієнтування в загальноосвітніх школах Польщі в першій половині XXI ст. Схарактеризовано основні напрями діяльності в галузі профорієнтації в цих школах в умовах сучасної ситуації на ринку праці. Ураховуючи зміни, які відбуваються на ринку праці, у сфері працевлаштування, технологій, а також у суспільстві, поняття *професійно-технічне орієнтування* набуває іншого значення. Його розглядають як надання людині допомоги у виборі професії, місця праці, під час аналізу життєво-професійних проблем тощо. Переважно професійну орієнтацію учнів здійснюють у гімназії. У змісті навчальної програми I–III класів гімназій передбачено ознайомлення учнів із професіями, власним психофізичним потенціалом у контексті майбутнього працевлаштування, наступних етапів навчання, ситуації на ринку праці. Для реалізації цілей і завдань професійного орієнтування в Польщі функціонує внутрішня система професійної освіти (*Wewnqszkolny System Doradztwa Zawodowego*), а основна діяльність зосереджена в шкільних центрах кар'єри (*Szkolne Ośrodkі Kariery*).

Ключові слова: професія, профорієнтація, школа, учні, праця.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом у польській системі загальноосвітньої та професійно-технічної підготовки учнів зріс інтерес до проблематики профорієнтації. До 90-х рр. XX ст. роль профорієнтації в системі освіти Польщі не займала ключової позиції, оскільки молода людина, вибираючи професію, зазвичай, була переконана, що це єдиний вибір на все життя. Швидкий економічний розвиток, який пізніше розпочався в Польщі, нові вимоги ринку праці довели неефективність попередньої системи профорієнтації учнів (зорієнтованої на задоволення потреб планової економіки). Сьогодні від молоді вимагається підготовленість до частих змін у власній професійній кар'єрі, перекваліфікація в разі потреби, набування нових професійних компетенцій. Ураховуючи зміни на сучасному ринку праці, у сфері працевлаштування, технологій, а також у суспільстві, поняття *професійне орієнтування* набуває іншого значення. Воно передбачає надання допомоги учням у виборі майбутньої професії, місця праці, формування вміння аналізувати сукупно життєво-професійні проблеми людини, інформування їх із цих питань, надання порад, пропозицій або інструкцій.

У Польщі одні з найвищих показників безробіття серед молоді у віці від 18 до 25 років. Це спричинено їхньою невідповідністю до пошуку місця праці, розчаруванням першими невдачами, а також відсутністю відповідних знань щодо власної професійної кар'єри. Тому найбільш важлива роль школи в підготовці учнів до успішного функціонування на сучасному ринку праці, переорієнтації молоді людини на набуття нової професії в ситуації, коли первинний вибір не міг бути реалізований.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження питань змісту організації профорієнтації в польських школах за останні двадцять років проводили А. Банька, Т. Новацький, А. Пашковська-Рогач, К. Лелінська, Б. Войтасік, М. Шумірай. У роботах цих учених було представлено форми та методи орієнтації учнів на вибір професії, організаційно-педагогічні умови, у яких цей процес відбувається, проаналізовано також чинники, що спричиняють малу ефективність в організації шкільної профорієнтації.

Головне завдання професійної орієнтації в школах Польщі – допомога учням у виборі відповідного типу навчального закладу, яка запевнить їм потрібні кваліфікації. Польський ринок праці – невід'ємна частина господарчого ринку Євросоюзу, що, зі свого боку, вимагає від молоді знання польського та європейського законодавства праці. Володіння цими знаннями значно збільшує можливість отримання праці. Однією із умов є свідомість молоді про те, що відсутність кроків у пошуку праці ще перед закінченням середньої або вищої школи загрожує безробіттям. Вчасний пошук праці, ще в період навчання, впливає на кращу підготовленість до кваліфікаційної розмови з роботодавцем, дає більше часу на отримання потрібного професійного досвіду, поглиблює знання процедур і технік пошуку праці та отримання додаткових кваліфікацій.

Мета статті – розкрити зміст процесу організації профорієнтування учнів у школах Польщі на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На думку А. Баньки, професійна орієнтація – це процес допомоги людині в отриманні кращого

розуміння себе в стосунку до форми й середовища праці, вибору професії, змін у працевлаштуванні, а також оптимальної адаптації до умов, у яких праця відбувається. Мета реалізації завдань профорієнтації, як зазначає А. Банька, – пізнання людиною власного потенціалу й зацікавленість, отримання шансів у працевлаштуванні [1]. К. Чарнецький вважає, що професійний розвиток людини – це передусім суспільно необхідний процес кількісних і якісних змін, що визначають активне самовдосконалення людини [2]. На думку Р. Паженського і К. Симелі, професійний розвиток людини – процес, пов'язаний із прагненням людини зайняти гідне місце в суспільному поділі праці завдяки вибору професії, здобуття необхідних кваліфікацій, працевлаштування, прагнення досягнути найкращі результати в професійній діяльності [7]. Натомість професійна орієнтація, як відзначає В. Оконь, – процес виховний, головне завдання якого, – така організація всебічного розвитку учня, у результаті якої він повинен дозріти до приймання оптимальних рішень щодо власного професійного майбутнього [6].

На думку К. Лелінської, професійна орієнтація в школі – це передусім виховна діяльність школи, батьків, інших суспільних груп та інституцій, головна мета яких – підготовка шкільної молоді до планування власної професійної кар'єри, де основним елементом є вміння приймати правильні рішення щодо вибору типу професійної школи й майбутньої професії.

Сутність цього процесу, як відзначає А. Пашковська-Рогач, полягає в підготовці учнів до будування власного плану професійної кар'єри, у формуванні вмінь приймати відповідальні рішення, а також умінь пристосовуватися до змін на динамічному ринку праці [8]. Незалежно від умінь, засобів отримання певних рішень, знань, у житті кожної людини відбуваються постійні зміни, тому важливо, аби вона могла бути підготовленою до відповідних дій і могла активно впливати на ситуацію. А. Пашковська-Рогач відзначає, що планування кар'єри – процес прийняття свідомих рішень, що стосуються власного професійного розвитку. Такий план повинен передбачати професійні та життєві цілі молоді людини. Етап планування формує цілі й умови їх реалізації, попереджує рішення вибору професії. Автор звертає увагу на важливий чинник, який відіграє суттєву роль у професійній кар'єрі людини, – її емоційний стан, що впливає на підтримання відповідної мотивації для реалізації поставлених завдань. Саме емоції допомагають молоді в ефективному розпізнанні власних життєвих і професійних цілей та прагнень.

А. Шмелецька вважає, що професійне орієнтування – процес, у якому найважливішим елементом є вміння прийняття рішень щодо наступного етапу навчання або вибору професії. Натомість, на думку Б. Войтасік, професійне орієнтування є передусім процесом тривалим, систематичним і дає змогу здійснити правильний вибір майбутньої професії, тісно пов'язаний із процесом загального виховання. Ширше поняття *професійне орієнтування* трактує А. Каргулова, яка пропонує розуміння цього процесу з трьох позицій: з психологічної (як етап процесу прийняття певного рішення); з педагогічної (як складник процесу виховання, мета якого – допомога учневі (з урахуванням стану його психофізичного розвитку) у виборі майбутньої професії); а також із позиції соціологічної (як певні тенденції (традиції, рівень економічного розвитку, структура суспільства, культура, демографічні показники тощо), що суттєво впливають на процес вибору професії) [3].

Чітке визначення процесу профорієнтації подав Т. Новацький, який уважав, що його головна мета – ознайомлення учнів і випусників різного типу середніх шкіл із сутністю поняття «професія», перспективою професійного та власного розвитку, професійними вимогами з урахуванням освітнього рівня. Автор погоджувався з іншими науковцями, що професійна орієнтація в школі повина бути спрямована на опанування учнями теоретичних і практичних умінь щодо прийняття відповідних рішень, здійснення конкретних професійних виборів відповідно до власного рівня підготовленості і психофізичного потенціалу [5].

Процес організації професійної орієнтації в школах Польщі на сучасному етапі підпорядкований Міністерству народної освіти і реалізується безпосередньо в загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах і технікумах, а також у спеціальних психолого-педагогічних закладах [9]. Професійну орієнтацію проводять у школах Польщі згідно з Постановою Міністра народної освіти і спорту «В справі засад надання і організації психологічно-педагогічної допомоги в дитячих садках, школах і інших освітніх установах» від 7 січня 2003 р., яка значно збільшила можливості поглиблення професійної орієнтації в освітніх закладах для дітей і молоді [8]. Головну роль у напрямі професійної орієнтації учнів здійснює середня загальноосвітня школа. На цьому етапі молодь повинна оволодіти конкретною інформацією про основні професії (особливо поширені та популярні в цьому регіоні країни), опанувати потрібні компетенції, пізнати основні вимоги щодо певної професії, можливості й напрями подальшого

професійного розвитку, знати свої можливості співвідносити їх із професійними якостями професії, яку вона обирає. У змісті навчальної програми в I–III класах гімназії передбачено ознайомлення учнів із певними професіями, власним психофізичним потенціалом у контексті майбутнього працевлаштування, наступними етапами професійного навчання, ситуацією на ринку праці. Для реалізації цілей і завдань професійного орієнтування в Польщі в гімназіях (середня обов'язкова загальноосвітня школа) Міністерство народної освіти створило внутрішкільну систему профорієнтації (*Wewnątszkolny System Doradztwa Zawodowego*), що передбачає скоординовані дії педагогічного колективу школи в галузі профорієнтації учнів, а основна діяльність якої зосереджена в шкільних центрах кар'єри (*Szkolne Ośrodki Kariery*).

Внутрішкільна система професійної орієнтації в гімназії передбачає такі теоретичні передумови:

- вибір майбутньої професії – не випадкове рішення, а процес тривалий, що є підставою для прийняття рішення впродовж більшої частини життя людини;
- на вибір професії здебільшого впливають такі чинники, як емоції, рівень освіти, оточення;
- мотивація щодо вибору майбутньої професії виникає з досвіду життя.

Внутрішкільна система професійної орієнтації дітей і молоді реалізується через індивідуальні та групові форми занять із учнями, співпрацю з батьками й учителями школи (передусім через учительську раду), має запланований характер. Координатором дії ВСПО, зазвичай, є директор школи, він визначає вчителя, який має відповідну кваліфікацію й організаторські здібності (часто цю функцію виконує шкільний психолог). Головні завдання шкільного координатора ВСПО:

- інформування учнів про ситуацію на сучасному ринку праці (аналіз ситуації передусім на регіональному ринку праці);
- діагностика мотивації зацікавлень учнів щодо вибору майбутньої професії;
- пізнання учнями внутрішньої структури різних професій (необхідний для виконання вимог цієї професії рівень кваліфікацій, компетенцій, освіти, завдання робітника, умови праці, перспективи професійного розвитку тощо);
- допомога в плануванні кар'єри обраної професії;
- діагностика відповідності психофізичного потенціалу учня з вимогами професії;
- підготовка учнів до самостійного прийняття рішень у складних ситуаціях, життєвих і професійних (пошук першого місця праці, період професійної адаптації, зміна професії, ситуація безробітної людини);
- надання учням інформації, яка відіграє важливу роль у професійній кар'єрі людини: про вплив ситуації на ринку праці на розвиток професійної кар'єри людини; про динаміку попиту на працівників із різних галузей в останні роки на ринку праці; про вирішальну роль особистісних якостей в кар'єрі працівника; формування вмінь свідомого вибору майбутньої професії та пошуку праці;
- формування вмінь планування власного професійного розвитку і продовження навчання у вищих навчальних закладах.

Діяльність шкільного координатора ВСПО спрямована на допомогу учням в опануванні вміннями прийняття правильних, оптимальних рішень щодо власного професійного майбутнього. Тому координатор повинен намагатися у власній діяльності вмінти збирати, опрацьовувати й актуалізувати інформацію про різні професії, місця праці, шляхи отримання відповідних кваліфікацій і вимоги ринку праці; використовувати діагностичні дослідження із застосуванням психологічних і педагогічних тестів придатності й відповідності потенціалу молодої людини до вимог конкретної професії; вести необхідну документацію й аналізувати її; організовувати екскурсії на підприємства та в центри працевлаштування; використовувати професіограми, організовувати індивідуальні та групові консультації та заняття з професійної орієнтації. Суттєву роль при цьому відіграє правильно організована співпраця радника професії з батьками учнів. Це співробітництво передбачає, крім традиційних зустрічей і розмов про вибір майбутньої професії їх дітьми, також залучення батьків, як представників різних професій, до інформування учнів на теми вибору праці, їх специфіки, стосунків між працівниками.

Професійне орієнтування в гімназії спрямоване передусім на попереднє визначення психофізичного потенціалу учнів, а також їх зацікавлень певними професіями. Учитель зосереджується на усвідомленні учнями важливості запланування «стежки» професійної кар'єри з урахуванням усіх її чинників. ВСПО передбачає такі тематичні блоки профорієнтації в гімназії:

I клас – пізнання учнями власного психофізичного потенціалу в контексті майбутньої професії;

II клас – пізнання «світу» (мапи) професій та оволодіння вміннями прийняття учнями правильних і свідомих рішень щодо власного професійного майбутнього; індивідуальні консультації з учнями, які мають суттєві проблеми у пошуку необхідної інформації про професію;

III клас – поглиблення професійно-орієнтаційних знань; співвідношення власного психофізичного потенціалу з реальними вимогами ринку праці.

Значну роль у процесі професійного орієнтування учнів відіграє інтернет-консультування. В школах використовуються спеціальні інтернетові бази даних, які поділені на окремі блоки (програми): 1) підпорядкування – з їх допомогою можна підпорядкувати власні особистісні характерні якості (інтерес, здібності) до вибраних груп професій; 2) допоміжні – у процесі вибору професії вони спираються на аналіз потреб і можливості учня; 3) посередництва – допомагають в отриманні вмінь пошуку місця праці; 4) самооцінки, головною метою якої є визначення зацікавлень і здібностей учня; 5) психометричні тести для визначення вмінь, здібностей, зацікавлень і рис характеру учнів.

Учителі використовують різноманітні форми занять з учнями. Це заняття в окремих групах, на яких учитель намагається допомогти учням в опануванні та розвитку основних умінь щодо пошуку праці, вдосконалення учнями власних компетенцій. Зміст цих занять полягає також в опануванні основних умінь інтерперсональної комунікації, автопрезентації, готовності до змін, пізнання власних сильних і слабких особистісних якостей, селекційного підходу до пошуку та використання потрібної інформації. Незалежно від форм занять наголошено на значенні у власному професійному розвитку ролі вміння будувати відповідних контактів з оточенням.

Однак відзначимо, що в системі професійного орієнтування в Польщі наявна низка недоліків, на які звертають увагу дослідники цієї галузі Б. Войтасік, К. Лелінська, С. Шуміграй: відсутність готовності частини керівництва шкіл до реалізації діяльності ВСПО; недостатня підготовленість учителів до проведення професійного орієнтування учнів у школі; слабка скоординованість дій середніх загальноосвітніх навчальних закладів у співпраці з іншими суспільними партнерами (органи державного управління, молодіжні організації, підприємства, центри працевлаштування, середні спеціальні та вищі навчальні заклади, роботодавці). Також фінансування реалізації завдань професійного орієнтування в школі не завжди отримує відповідну підтримку від органів місцевого самоврядування (у Польщі фінансування освітніх проектів у середніх школах зосереджена саме в цих органах), відсутність у загальноосвітніх школах обов'язкової посади консультанта професії (*doradcy zawodowego*), працевлаштування на цю посаду залежить від директора школи (ускладнення виникають переважно з фінансових причин).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дільність ВСПО в польських гімназіях має за мету педагогічну допомогу учням у кращому розумінні власного інтелектуального та фізичного потенціалу, середовища працевлаштування, а також порівняння свого потенціалу з вимогами майбутньої професії. Чітко організована допрофесійна підготовка надає учням змогу отримати певність і переконання в правильному виборі майбутньої освіти і професії. Суттєве завдання школи – переконання учня, що він не залишається самотнім у тому складному періоді життя, коли приймаються важливі для майбутнього молодої людини рішення. Школа повинна в галузі професійно-орієнтаційної діяльності допомагати учням стимулювати власну активність у напрямі самопізнання (зацікавлення, здібності, мотивації); наголошувати на значенні психофізичного потенціалу в контексті майбутньої професії; ознайомити учнів із сучасними вимогами ринку праці, а також пропозицією наступних етапів отримання необхідних кваліфікацій.

Джерела та література

1. Bańka A. Zawodozawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy / A. Bańka. – Poznań : Print-B, 1995. – S. 61.
2. Czarnecki K. Rozwój człowieka / K. Czarnecki. – Warszawa, 1985. – S. 28.
3. Kargulowa A. O teorii i praktyce poradnictwa / A. Kargulowa. – Warszawa : PWN, 2006. – S. 201.
4. Kreft W. Podręcznik szkolnego doradcy zawodowego / W. Kreft, S. Pakulniewicz-Błońska // Fundacja Realizacji Programów Społecznych. – Warszawa, 2005. – S. 273.
5. Nowacki T. W. Leksykon pedagogiki pracy / T. W. Nowacki. – Zakład Poligrafii. – Radom : In-tu Technologii Eksploatacji, 2004. – S. 44.
6. Okoń W. Nowy Słownik Pedagogiczny / W. Okoń. – Warszawa, 2007. – S. 455.
7. Parzęcki R. Teorie rozwoju zawodowego i zawodoznawstwa podstawą procesu przygotowania zawodowego i podjęcia pracy / R. Parzęcki, K. Symela // Orientacja poradnictwo zawodowe. – Radom, 1995. – S. 10.
8. Paszkowska-Rogacz A. Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej / A. Paszkowska-Rogacz. – KOWEZ i U. – Warszawa, 2002.

9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 roku, w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola i publicznych szkół // Dz. U. – Nr 61. – Poz. 624 z kolejnymi zmianami.
10. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 roku, w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach // Dz. U. – Nr 11. – Poz. 114.
11. Szumigraj M. Poradnictwo kariery: systemy i sieci / M. Szumigraj // Oficyna Wydawnicza Łośgra. – Warszawa, 2011. – S. 236.
12. Śmielecka A. Poradnictwo zawodowe w podejmowaniu trafnych decyzji zawodowych / A. Śmielecka // Edukacja i dialog. – 2005. – Nr 8.

Пасичник Владимир. Организация профориентации в общеобразовательных школах Польши на современном этапе. Статья посвящена проблематике перемен, которые происходят в организации процесса профориентации в общеобразовательных школах Польши в первой половине XXI в. Показаны основные направления деятельности в области профориентации в этих школах в условиях современного рынка труда. Учитывая изменения, которые происходят на рынке труда, в сфере трудоустройства, технологий, а также в обществе, понятие *профессионально-техническое ориентирование* приобретает иное значение. Оно рассматривается как оказание помощи в принятии решения в выборе профессии, места работы, анализа жизненных и производственных проблем человека и т. д. В основном профессиональная ориентация учеников сосредоточена в гимназии. В содержании учебной программы в I–III классах гимназии предусмотрено ознакомление учеников с профессиями, собственным психофизическим потенциалом в контексте будущего трудоустройства, последующих этапов обучения, ситуацией на рынке труда. Для реализации целей и задач профессиональной ориентации в Польше функционирует внутренняя система профессионального образования, а основная деятельность сосредоточена в школьных центрах карьеры.

Ключевые слова: профессия, профориентация, школа, ученики, работа.

Pasichnyk Wolodymyr. Organization Professional Orientation in the General Schools in Poland on the Contemporary Period. The paper with of changes are in the organization process professional orientation in Poland schools of XXI century. Present principal directions actions in the field processional orientation in general schools of Poland. Contemporary professional orientation comprehend how give aid to take a decision, following choice professional, place of works, analysis life and works problems, informs, give advises, propositions or instructions. In the content education program of I–III class gymnasiums take into considerations pupils with professions in person psychophysical potential in the context future employment, following levels education, situation on the market employment. Realization objects and tasks professional orientation in Poland general schools be engaged interior system of professional education. Principal operations concentrate in the Schools Centre of Carrier.

Key words: profession, profession orientation, school, pupils, job.

Стаття надійшла до редколегії
25.02.2015 р.